

102 Ver af van plannen en getallen

Oud worden is het eindelijk vermogen...

HET CARILLON

Ik zag de mensen in de straten,
hun armoe en hun grauw gezicht, –
toen streek er over de gelaten
een luisteren, een vleug van licht.

Want boven in de klokketoren
na 't donker-bronzen urenslaan
ving, over heel de stad te horen,
de beiaardier te spelen aan.

Valerius :- een statig zingen
waarin de zware klok bewoog,
doorstrooid van lichter sprankelingen,
'Wij slaan het oog tot U omhoog.'

En één tussen de naamloos velen,
gedrongen aan de huizenkant
stond ik te luist'ren naar dit spelen
dat zong van mijn geschonden land.

Dit sprakeloze samenkomen
en Hollands licht over de stad –
Nooit heb ik wat ons werd ontnomen
zo bitter, bitter liefgehad.

*Oud worden is het eindelijk vermogen
ver af te zijn van plannen en getallen;*

De beginregels van een van de mooiste gedichten uit de Nederlandse poëzie: *Genesis*¹, geschreven door een der grootste dichters van ons land, Ida Gerhardt (1905-1997). Terecht onderscheiden met de P.C. Hooft-prijs, voor haar gehele, zeer omvangrijke oeuvre².

Ze kwam ruim zestig jaar geleden in mijn leven. Ik zat op de MULO, leerde haar gedicht *Het Carillon*, geschreven in het oorlogsjaar 1941.

Sindsdien heb ik mijn hart verpand aan de verzen van deze Nederlandse classica, aan haar poëzie in grotendeels klassieke stijl. Ik houd van de schoonheid van haar taal – elk woord gesmeed – de zo vaak prachtige typering van 'gewone' dingen met toch een geheim ('Grave beneden de sluis'). Ik herken haar verbondenheid met het waterrijke landschap rond de grote rivieren, zoals de IJssel. Ik huiver bij het lezen van haar nogal eens schokkende biografische gedichten, misschien nog wel meer als ik Henk van Ulzen een tekst hoor voordragen als [hier](#) het *Sonnet voor mijn moeder*.

In de tientallen lezingen en toespraken die ik in mijn bestuurlijk leven mocht houden, gebruikte ik vaak dichtregels, ook van Ida Gerhardt. Velen wisten (en weten)

van mijn liefde voor poëzie. En zo kon het gebeuren dat ik als bestuurder van de hogeschool Windesheim eind 1992 een kaart van een docent kreeg. Ze schreef: 'Dag Roel, Ik heb onthouden dat je van Ida Gerhardt houdt. Ik ook. Hoe vind je dit citaat: "Mijn superieuren heb ik nooit gevreesd. Het ging, na een prelude, altijd goed."³ Graag een afspraak.' Met zo'n uitdagende tekst kun je een verzoek om een afspraak alleen maar aanvaarden. Het ging goed!

Nu terug naar het gedicht *Genesis* en zijn beginregels. Het gedicht is te mooi om niet in z'n geheel in je op te nemen. Maar ik plaats de gehele tekst pas aan het slot van deze blog. Je zou namelijk anders wellicht te gemakkelijk denken dat (ook) de eerste twee regels uitsluitend betrekking hebben op het *eind* van ons leven.

Ida Gerhardt was 74 toen ze dit gedicht in 1979 schreef en – zeker in die tijd – was je dan al oud. Ik herinner me dat van mijn moeder, die toen 76 was. Oud *zijn* is echter in die eerste regel nog niet aan de orde, Gerhardt schrijft daar immers niet over het 'oud zijn' maar 'oud worden': *Oud worden is het eindelijk vermogen...*

In het oud worden – zo schrijft ze – is er uiteindelijk het vermogen *ver af te zijn van plannen en getallen*. Het is blijkbaar niet vanzelfsprekend dat je onthecht raakt van de

dagelijkse ratio van plannen en getallen. Het vermogen om dat te kunnen moet je blijkbaar ontwikkelen: loslaten is een kunst. Maar dan kan er ook een *uiteindelijke verheldering van ogen* zijn.

Tegenover het streven om, al of niet met botox en oppepmiddelen, eeuwig jong te blijven om uiteindelijk – het liefst in een fractie van een seconde – te sterven, wijst Ida Gerhardt ons een andere weg: in het ouder worden kun je groeien in de onthechting van plannen en getallen en daardoor ruimte vinden voor verheldering in je denken.

Zou het kunnen zijn dat wij door de onthechting van plannen en getallen morele helderheid verwerven?

Zou het mogelijk zijn dat we door die verheldering van ogen gaan aanvaarden dat wij ouderen verantwoordelijkheid dragen voor een wereld die geen toekomst zal bieden tenzij twee levensgrote vragen worden erkend en fundamenteel worden aangepakt: de instandhouding of zelfs toename van de kloof tussen arm en rijk en de aantasting van de leefbaarheid op onze planeet?

Zouden jonge mensen hoop mogen putten uit de groei van onze morele helderheid? Zodat wij én zij dan samen kunnen genieten van het goede van het leven en de aarde?

Ida Gerhardt was een vrome vrouw, maar ook een scherpe criticus van benepen calvinistische milieus. Het gedicht *Genesis* getuigt in prachtige, rijke taal van de uiteindelijke voltooiing van ons leven en haar verwachting van een leven na dit leven. Niet

GENESIS

Oud worden is het eindelijk vermogen
ver af te zijn van plannen en getallen;
een eindelijke verheldering van ogen
voordat het donker van de nacht gaat vallen.

Het is een opengaan van vergezichten,
een bijna van gehavendheid genezen;
een aan de rand der tijdeloosheid wezen.
Of in de avond gij de zee ziet lichten.

Het is, allengs, een onomstotelijk weten
dat gij vernieuwd zult wezen en herschepen
wanneer men van u schrijven zal: 'ontslapen'.
Wanneer uw naam op aarde is vergeten.

ieder van ons zal die verwachting delen. Wie het gedicht *Genesis* leest als een tekst die uitsluitend gaat over de grens van leven en dood, gaat voorbij aan de gedachte van Ida Gerhardt om in het ouder worden te groeien in het vermogen om uiteindelijk te onthechten van plannen en getallen. Om zo tot verheldering van ogen te komen, tot morele helderheid. Zoals Ida Gerhardt daarover sprak in haar gedichten, zo kunnen wij daarover spreken.

Er is geen enkele legitimiteit om te zwijgen nu wij nog kunnen spreken, nog helder zijn, nog niet ontslapen, nog niet vergeten.

1. Genesis betekent begin, ontstaan
2. In haar *Verzamelde gedichten* (1985) zijn 506 gedichten opgenomen
3. Ida Gerhardt was naast dichtster vanaf 1940 ook veel jaren leraar klassieke talen in Kampen. Haar superieuren waren dus schoolleiders! Lees [hier](#) meer over haar leven en werk.

Muziek 23

1. De aria [The trumpet shall sound](#) uit de *Messiah* van Händel en de tiende regel in Gerhardt's gedicht *Genesis* sluiten nauw op elkaar aan. In deze barokcompositie speelt de trompet een heel belangrijke rol. Wil je de tekst van en mijn verhaal over deze aria lezen? Klik dan [hier](#).
2. Na deze vrolijke, verwachtingsvolle zang en trompetmuziek nu pianospel waarbij je de ogen dicht kunt doen: het *Adagio* uit de *Impromptu nr.3* van Franz Schubert. De beroemde pianist Murray Perahia speelt deze romantische muziek, klik [hier](#).